

אחת (ורשב"ם). ואף שמבואר לעיל (עא, א) שהלילה הראשון התמעט משמחה, מכל מקום מדרבנן נהוגת שמחה גם בלילה הראשון (שאגת אריה סח). ויש סוברים, שגם בלילה הראשון יש מצות שמחה מהתורה, והמיעוט הוא רק משלמי שמחה (מנחת ברוך עט; עמק ברכה שמחת י"ט א, בשם הגר"ח מבריסק). ויש גורסים בגמ' 'ידי חירות יצא, ידי ארבע כוסות לא יצא' (רי"ף כג, א מדפי; רמב"ם חמץ ומצה ז, ט), כיון שבארבע כוסות נאמרו שני דינים – לברך על ארבע כוסות, ולשתות ארבע כוסות דרך חירות [ראה ביאורנו לעיל (ד"ה שתאן)]. וכששותה בבת אחת יוצא ידי חובתו רק רק בדין השני שצריך לשתות ארבע כוסות דרך חירות, אבל לא יצא ידי חובתו לברך על ארבע כוסות של ברכה (ח' מרן ר"ז הלוי חמץ ומצה שם). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע א"ח תעב, ח, וראה ב"ה"ל שם).

השקפה מהן לקבני ולקני ביתו יצא. ומדובר כאן שבני ובני ביתו קטנים ואינם חייבים בארבע כוסות, והחידוש בזה שהוא עצמו יצא ידי חובתו אף שלא שתה את כל הכוס, אלא רק את רובה (מהר"ם חלאווה בפ' הראשון, ח' מרן ר"ז הלוי חמץ ומצה ז, ט בסוגריים, וראה תוס' לעיל צט, ב ד"ה לא [השני]). ויש מפרשים, שמדובר כאן בגדולים שחייבים בארבע כוסות, אלא שכוסו גדולה ויש בה שיעור שתיה לכל אחד ואחד מהם, והחידוש הוא שיוצאים ידי חובתם אף שהכוס מונחת רק לפניו ולא לפנייה (ר"ן על הרי"ף ד"ה השקף; מהר"ם חלאווה בת' השני).

והוא דאשתי רובא דקסא, והוא שיעור מלא לוגמיו שנאמר בכל כוס של ברכה (תוס'). ויש סוברים שבארבע כוסות צריך לשתות ממש רוב כוס, וגם אם מברך על כוס שיש בה שתי רביעיות, צריך לשתות את רובה (ארחות חיים [לר"א מלניל] ליל הפסח ו, בשם הרמב"ן והרא"ה ועוד ראשונים), וטעם הדבר, שבכל כוס של ברכה העיקר הוא הברכה, אלא שיש דין לטעום מכוס של ברכה, ולצורך זה די בטעימה מלא לוגמיו, אבל בארבע כוסות עיקר המצוה הוא לשתות את הכוס, ולכן צריך לשתות את הכוס כולה ואין די במלא לוגמיו [אלא שמדיון 'רובו ככולו' די בשתיית רוב הכוס] (ח' מרן ר"ז הלוי חמץ ומצה ז, ט, וראה שם שתוס' סובר שגם בארבע כוסות נאמר רק דין טעימה, ולכן מספיק לשתות מלא לוגמיו, אולם ראה בסמוך שיש שפירשו גם לדעת התוס' חילוק כעין זה).

ודין זה שיוצא ידי חובתו כששותה מלא לוגמיו, הוא רק בדיעבד, אבל לכתחילה צריך לשתות רביעית (תוס'), כיון שדין 'רובו ככולו' נאמר רק בדיעבד ולא לכתחילה (ב"ח א"ח תעב, ו), אולם כל זה דוקא בארבע כוסות שנאמר בהן דין שתיה, אבל בקידוש שנאמר בו רק דין טעימה, יכול לכתחילה לשתות רק מלא לוגמיו ואינו צריך לשתות רביעית (ב"ח שם תפא, א והובאו דבריו בביא"ל רעא, יג ד"ה צריך). ויש שסובר, שלכתחילה יכול לשתות מלא לוגמיו ואין צריך לשתות רביעית (תוס' רא"ש עירובין עט, ב ד"ה ואם).

■ להלכה, שיעור הכוס הוא רביעית, ולכתחילה צריך לשתות את כולה ובדיעבד די ברובה [כתוס'], ואם יש בה הרבה רביעיות, שותים ממנה כמה בני אדם כמנין רביעיות שבה. ויש אומרים, שצריך לשתות את רוב הכוס אפילו אם היא מחזיקה כמה רביעיות [כרמב"ם והרא"ה] (שו"ע א"ח תעב, ט), ולדינא צריך לשתות רק רביעית, ומכל מקום אם אין בדעתו לשתות הרבה, יקח כוס שיש בה רביעית, ולא יקח כוס גדולה שיש בה כמה רביעיות (משנ"ב שם, לג).

ש'אף הן היו באותו הנס – שהנס נעשה על ידן, וכפי שאמרו בסוטה (יא, ב) שבשכר נשים צדקניות נאלו (ורשב"ם). ויש שפירש, שגם הן היו באותו הנס של הגאולה (תוס'), ואף שפרעה גזר רק על הזכרים ולא על הנקבות, מכל מקום אם לא היו זכרים לא היו הנשים יכולות להתקיים (מרדכי מגילה רמז תשפ בהגה, וראה מהר"ם חלאווה). ונפקא מינה לענין עבדים שחייבים במצוות כאשה, האם חייבים בארבע כוסות, שאם הטעם בנשים הוא משום שהנס נעשה על ידן, עבדים פטורים, שהרי לא נעשה הנס על ידם, אבל אם הטעם הוא משום שגם הן ניצלו, יתכן שגם עבדים היו בכלל הגזירה וניצלו (שדי חמד מערכת חמץ ומצה טו, ח, וכו"ז א"ח תרפט ד"ה ומ"ש ועבדים, לגבי מקרא מגילה, אולם ראה שפת אמת מגילה ד, א ד"ה שאף, וח' הגר"ז ערכין ג, א ד"ה דאמר).

והטעם שנשים פטורות מסוכה אף שגם הן ישבו בסוכות במדבר והיו באותו הנס, כיון שסברא זו של 'אף הן היו באותו הנס' היא רק במצוות דרבנן, אבל אינה סברא לחייבן במצוות דאורייתא (תוס'). ויש שסובר שהיא סברא לחייבן גם במצוות דאורייתא (תוס' מגילה ד, א ד"ה שאף, וראה שם שני ת' בתוס' אם הן חייבות מדאורייתא או מדרבנן, וראה עוד ביאורנו לעיל צא, ב ד"ה רבי יהודה), והטעם שנשים פטורות מסוכה, משום ש'אף הן היו באותו הנס' נאמר דוקא כשהיו במצב של סכנה וניצלו, אבל הישיבה בסוכות לא היתה נס של הצלה ממצב סכנה (דבר שמואל, ע"פ מהר"ם מרטנבורג תעג, וראה עוד ברכי יוסף א"ח תעג, טו).

ולסוברים ש'אף הם היו באותו הנס' היא סברא רק במצוות דרבנן ולא במצוות דאורייתא, נשים פטורות מסיפור יציאת מצרים (ברכי יוסף שם, בשם בית דוד). ויש סוברים, שגם לדעה זו נשים חייבות בסיפור יציאת מצרים, כיון שהן חייבות בארבע כוסות, ומסתמא לא תיקנו ארבע כוסות אלא כדי לומר עליהן הלל והגדה (ברכי יוסף שם, ע"פ תוס' סוכה לח, א ד"ה מי). ■ להלכה, נשים חייבות בארבע כוסות ובסיפור יציאת מצרים (שו"ע א"ח תעב, יד, ומשנ"ב שם, מה).

שתאן חי יצא אומר רבא ידי יין יצא ידי חירות לא יצא – ידי ארבע כוסות יצא, אך אין זו מצוה שלימה, שאין חשיבות אלא בין מזוג (ורשב"ם), ולכן בדיעבד אם שתה יין חי, אינו צריך לחזור ולשתות שוב יין מזוג (ר"ן על הרי"ף ד"ה ידי). ויש שביאר, ששני דינים נאמרו בארבע כוסות: א. לברך על ארבע כוסות, כמו שנאמר בכל כוס של ברכה. ב. לשתות ארבע כוסות של יין דרך חירות. וכשתאן חי, יצא ידי חובתו בדין כוס של ברכה, אבל לא בדין שתיה דרך חירות (ח' מרן ר"ז הלוי חמץ ומצה ז, ט בדעת הרי"ף והרמב"ם, וראה עוד בסמוך). ■ להלכה, בזמננו שהייתות חלשים, יכול לכתחילה לשתות יין חי (משנ"ב תעב, כט).

שתאן קבת אחת – בזו אחר זו, ולא על סדר ההגדה המבואר במשניות בהמשך הפרק (ורשב"ם; תוס', וראה רש"י שפירש שהוא שפך את כל הכוסות לכוס אחת). ומשמע שאם אינו שותה את הכוסות על סדר ההגדה אינו יוצא ידי חובה (ביאה"ל תעב, ח ד"ה שלא). ויש סוברים, שרק אם שתאן בבת אחת ממש לא יצא ידי חובתו, אבל אם הפסיק ביניהן, בדיעבד יצא ידי חובתו, אפילו אם לא שתאן על סדר ההגדה האמור במשניות (מאמר מרדכי תפד, ב, וביאה"ל שם, ע"פ ב"י שם ד"ה וכתב אדוני).

רב אומר ידי יין יצא ארבעה כוסות לא יצא – ידי שמחת יום טוב יצא, ידי ארבע כוסות לא יצא, כיון שכולן נחשבות ככוס